

## Paul Auster, Sattumuksia Brooklynissa | Maailmankirjat

ERKKI VAINIKKALA

“Sattumukset” ovat sillä tavalla sattuva nimivalinta, että satunnaisuudet ovat Austerille yleensäkin keskeisiä – nimeksi asti ne yltyvät romaanissa Sattuman soittoa. Silloinkin kun satunnaisuus liittyy kuvitellun tosielämän (tarinan) yhteensattumiin ja yllätyksiin, se on yleensä hyvin kirjallisesti taiteltua: kysymys on ihmisen eksistentiaalisesta tilasta, kerronnan katkoksellisuudesta, postmodernista kirjoituksesta. Auster kertoo tarinan ja näyttää sen epävarmuuden.

Episodimainen rakenne tuntuu joskus luovan jonkinmoista postmodernia, sosiaalisesti ohennettua pikareskia. Austeria reunustavat toisaalta pikareskiromaanin perinne ja toisaalta Beckett ja Kafka, ja tähän liittyvät vielä romantiikan perua olevat kaksoisolennon ja häilyvien ja sulautuvien identiteettien motiivit ja teemat.

Paul Auster on kirjoittanut pitkälti toistakymmentä romaania, esseitä, runoja ja elokuvakäsikirjoituksia. *The Brooklyn Follies* ilmestyi 2005 ja Erkki Jukaraisen suomennos *Sattumuksia Brooklynissa* vuonna 2008.

*Sattumuksia Brooklynissa* -romaanin painotukset ovat aikaisempiin verrattuina aika erilaiset. Tutut kirjalliset elementit ovat tunnistettavissa, mutta paino on tavallista enemmän itse elämän eli tarinan käänteissä ja yhteensattumissa. Niitä riittää. Tuloksena on vaimennetulla metafiktiivisyydellä höystettyä melodraamaa ja melodraamalla jalostettua brooklynilaista elämänläheisyyttä.

Kun Auster (‘austere’) yleensä kirjoittaa tarinansa no-nonsense -tyyliin jonkinasteisen abstraktion imussa, tässä romaanissa niin tyyli kuin rakennetta peilaavat abstraktiot (muodon irtiotot, ‘meta’) vedetään elämän kirjavuuteen, jonne ne sekoittuvat vilkuiltaviksi.

Tämä piirre tulee näkyviin myös romaaniin sisältyvässä upotuksessa. Romaanin päähenkilö ja minäkertoja Nathan Glass (joka tosin itse väittää sisarenpoikaansa Tomia päähenkilöksi) kirjoittaa “Ihmiselämän mielettömyyksen kirja” -nimistä keräelmää ihmiselämän hullutuksista ja älyttömyyksistä, omistaan aloittaen ja ihmiskuntaan laajentaen. Idea on samankaltainen kuin käsillä olevassa romaanissa. Yhteyttä korostavat alkutekstissä myös toisiaan lähempänä olevat nimet: Nathanin tekeillä oleva kooste on nimeltään “The Book of Human Folly”.

Nathan alkaa koota näitä “mielettömyyksiä” palattuaan varhaisimman lapsuutensa Brooklynin odottamaan syövän etenemistä, jäätyään eläkkeelle vakuutusasiamiehen työstä ja erottuaan vaimostaan. Kumpikin teksti täydentyy samalla asiasta toiseen -periaatteella, ja Mielettömyyksen aineistoa sisältyy suoraankin romaaniin.

Lähellä on ajatus, että Mielettömyydet ovat romaani alkumuodossaan. Aivan näin siististi upotus ei kuitenkaan toimi. Se on ymmärrettävä siirroksena: kaikki olemme elämän hassuttamia ja kummankin tekstin sävy on “alusta loppuun kepeä ja farssimainen”, mutta

'leikekirjassa' ja romaanissa on se sävyero, että mokat ja mielettömyydet nähdään jälkimmäisessä elämän kirjavuuden ja elämäntunnon näkökulmasta (silkkiä vaan, vaikka usein rypistynyttä). Erona on tietenkin myös se, että Nathan on mukana kertomansa romaanin tarinassa eikä vain laittamassa outouksia peräkkäin.

Toisaalta näissä teoksissa on myös yhteistä mustaa raitaa: ilmoitetusta pyrkimyksestä huolimatta kumpikaan ei ole alusta loppuun kepeä, vaan "Mielettömyyksien kirjaan" syntyy myös "Julmat kohtalot" -osasto ja romaani puolestaan alkaa Nathanin omalla julmalla kohtalolla (hän tosin pian paranee) ja päättyy hetkeä ennen New Yorkin terrori-iskuja. – Tekstien välisen siirtymän voi lukea myös allegoriana kirjoitusprosessista, jossa kerätty aineisto vedetään uusiin yhteyksiin. Tämä metafiktiivisyys ei siis ole kylmän rakenteellisesti kerrostettua, vaan kertoja-henkilön välittämää ja samalla siten motivoitua, että se viittaa Nathanin kirjallisiin ambitiioihin. Ajatukset kirjallisuuden opinnoista collegen jälkeen olivat aikanaan jääneet, kun elämä päätti toisin, mutta nyt eläkkeellä tällaistakin voi kokeilla. Ja henkivakuutusyhtiön asiamiehenä Nathan on oppinut retoriikkaa.

Näin lukijan kannalta. Entä tekijän? Nathan on Austerille sopiva sijaiskertoja, jonka avulla hän voi leipoa kakun ja olla syömättä sitä. Tyypillisestä austerilaisesta hän- tai minä-kertojasta ei olisi tällaiseksi elämän makuun päässeeksi veijariksi. Nathanissa on kyllä myös järjestelijää ja tarkkailijaa, mutta ennen kaikkea hän kykenee mainiosti siihen kyselemättömyyteen, monisanaisuuteen ja naiiviin paisutteluun, josta elämän maku näemmä syntyy. Auster voi pitää hänet käsivarren mitan päässä ja antaa hänen hoitaa tämäntyyppisen kirjoittamisen likaisen työn.

Mutta kuinka tämä mitta venyy ja lyhenee? Nathan toteaa tyttärestään samoin kuin ex-vaimostaan, että "- harvassa ovat ne päivät, jolloin hänen suustaan tulee muuta kuin latteuksia – loppuun kaluttuja fraaseja ja nukkavieruja ideoita, joita meidän aikalaisviisautemme kaatopaikat ovat pullollaan". Tässä kohdassa Nathanin päivittelemä fraasi on "maanpäällistä helvettiä", mitä avioliiton Nathanin kaltaisen miehen kanssa on täytynyt tyttären mielestä äidille olla. Mutta fraasilta ei Nathanin omiin korviin kuulosta hänen ajatelmansa, että perhe-elämästä voi tulla myrkkyä, "varsinkin jos kaverille selviää, että hän ei ollut alun perinkään ukkomiesainesta". Ja vaikka Nathan myöntää, että voi joskus olla inhottava, hän ei mielestään kuitenkaan ole sellainen aina ainakaan periaatteessa – eihän henkivakuutuksia voi myydä, "jos herättää asiakkaissa vastenmielisyyttä".

Nathanin henkilökuvaan tulee näin itsetiedostuksen puutteen moraalista moniulotteisuutta, jossa itseironia oireilee mutta ei liikaa. Lukijan lienee tarkoitus tajuta, että kaikki olemme vajavaisia, olennaista on Elämän Myöntäminen. Kuolemaan vihkiytyneellä merkitysten tiiraamisella ei pidä pilata päähenkilön eikä lukemisen iloa, kun syöpä ei näytä uusiutuneen. Brooklyn ei olekaan enää kolo, johon on vetäydytty nostalgisesti kuolemaan, vaan paikka täynnä rentoa meininkiä.

Näin Auster on kertoja-päähenkilönsä kautta tasoittanut tien laajempiinkin elämänmauisesti kliseisiin kuvioihin, kuten käyn-teihin Cosmic Diner -nimisessä ravintolassa, jossa "ruoka oli korkeintaan keskinkertaista, mutta tarjoilijoihin kuului hurmaava puer-toricolaistyttö nimeltä Marina", joka on uhkea ja johon Nathan niin muodoin ihastuu. Kuvitelmat ovat elämän suola senkin jälkeen, kun ne lähestyvät todellisuutta: "Brooklynin

kuningatar” KTÄ (Kaunis Täydellinen Äiti) osoittautuu tavalliseksi naiseksi, mutta on senkin jälkeen mukava.

Romaanissa on erilaisia henkilöryhmiä tai vyöhykkeitä, joiden välillä on sopivasti muitakin linkkejä kuin kokija ja kertoja Nathan.

Yhden ryhmän muodostavat brooklynilaista elämää kirjavoittavat ‘tavalliset’ hyvät ihmiset, joista edellä oli esimerkkejä. Toinen vyöhyke on kirjallinen. Siihen kuuluvat vain Nathan ja hänen edesmenneen sisarensa poika Tom, joka on kirjallisuuden opiskelijana tehnyt mainion tutkielman mutta jättänyt sitten väitöskirjan kesken. Heidän välilleen sukeutuu älyllisiä ja hauskoja kirjallisuutta ja amerikkalaisuutta luotaavia keskusteluja. Poe ja Thoreau kehittivät aivan erilaisilla tavoillaan “uutta amerikkalaisuutta” ja näyttivät epäsuorasti Yhdysvaltain jakautumisen, mikä tietenkin viittaa myös maan jakautumiseen Austerin omana aikana.

Kolmas ryhmä on varsinaisten veijarien vyöhyke, joka tuo näkyviin Austerin mieltymyksen pikareskiin. Keskuksena on “Brightmanin ullakko”, kirjakauppa, jota pitävä Harry Brightman on keksinyt itselleen seikkailullisen ja taiteellisen menneisyyden; todellisuudessa hän oli pitänyt taidegalleriaa Chicagossa ja tienannut hyvin tauluväärennöksillä, kunnes oli paljastunut ja joutunut vankilaan. Tom on päätenyt kauppaan töihin luovuttuaan opinnoistaan ja käytyään läpi New York -initiaation taksirenkinä. Kaupassa Nathan jälleen tapaa hänet.

Tässä paikassa tavanomaiset luokittelut sekoittuvat; töissä on myös homoseksuaali dragqueen, johon Harrylla on suhde. Harry tapaa kohtalonsa päätettyään panna rahoiksi uudella huijauksella – on ikään kuin löydetty Hawthornen Tulipunaisen kirjaimen alkuperäinen käsikirjoitus. Hän joutuu kuitenkin itse petkuttetuksi, sillä ideaa esittäneen entinen rikostoverin tarkoituksena on kostaa pitkä linnareissunsa ja kiristää Harrylta tämän arvokkaat vanhat kirjat. Neuvokas Nathan pelastaa tilanteen, mutta Harry kuolee sydänkohtaukseen juostessaan miesten perässä. – Kuten veijariromaanissa ikään, hupsut ja narrit saavat vastinparikseen roistot ja ryökäleet, eri suhteissa ja myös samassa henkilössä sekoittuneina.

Neljäs vyöhyke tuo mukaan Austerin muusta tuotannosta tuttuja teemoja: psykoosia lähelevät uskonnolliset käsitykset, joihin esimerkiksi Lasikaupunkiin verrattuna sisältyy tässä romaanissa suurempaa fundamentalismin kritiikkiä, sekä realistisemmiksi siirretyt kielletömyyden ja suljetun huoneen teemat. Nathanin luokse ilmestyy hänen kadonneen sisarentyttärensä Auroran alle 10-vuotias tytär Lucy. Kielen kadottaminen on tässä siirtynyt realistisemmin tytön arvoitukselliseksi puhumattomuudeksi, joka saakin sitten yksinkertaisen selityksen. Myös Aurora löytyy – hänen uskonlahkoon liimautunut miehensä on sulkenut hänet yläkerran huoneeseen. Aurora on elämässään usein hakoteille joutunut mutta viattomuutensa säilyttänyt hahmo, joka temaattisesti kuuluu “Brightmanin ullakolle” vaikei siellä käykään.

Oma vyöhykkeensä, joka jää vain viittausten varaan, on se elämäntavaltaan konventionaalisten ja poliittisesti konservatiivisten ihmisten joukko, jota vasten elämän kirjavuus ja myöntäminen etualaistuu. Nämä sattuvat olemaan sukulaisia. Kun tyhjästä ilmaantuneelle Lucylle päätetään aluksi antaa hyvä koti, häntä ollaan viemässä tällaiseen paikkaan, mutta

Lucy kaataa kokista bensatankkiin, ja niinpä joudutaan aivan toisenlaiseen paikkaan, jossa Tomille löytyy sukupuolikumppani.

Auster on kirjoittanut tämän romaanin kotikulmistaan, Brooklynista, ja etäännyttänyt siihen tarkoitukseen itsestään Nathan Glassin, jolla on kirjallisia ambitiesiä mutta ei ammatillisesti eikä liikaa. Romaani on hauska ja vetää mukaansa, mutta välillä tulee kiusaantunut olo, vähän kuin olisi tuotteistetulla elämysmatkalla. Vaikka joillekin henkilöille käy kovin huonostikin, reitit ovat kunnolliseen veijariromaanin verrattuna hyvin merkityt. Matka Nathanin kertojanäänen avulla on turvallisesti ohjattu: terveys palaa, ja heti aluksi kerrotaan hartaasti, kuinka paljon Nathanille jää käteen, kun talo myydään avioerossa. Sillä selviää hyvin loppuelämän. Tämä on kuin viktoriaaninen elinkorko, jonka avulla on hyvä käydä kohtaamaan elämän kiehtovaa kirjavuutta. Pullistuva purje vie myös uuden avioliiton satamaan hieman konservatiivisen, mukavan naisen kanssa.

Romaani on ”kevyt ja farssimainen” kahta tai kolmea viimeistä lukua lukuun ottamatta. Niissä se muuttuu vakavaksi. Niissä ikään kuin annetaan opetus tämän kaiken syvemmästä merkityksestä ja korostetaan kirjojen voimaa katastrofien keskellä.

Ensimmäinen katastrofi on henkilökohtaisesti näennäinen: Nathanin luullaan saaneen sydänkohtauksen, mutta kyse onkin ruokatorven tulehduksesta. Onnenpyörä naksahuttaa siis jälleen kerran, vähän liian pikkuisen hauskasti, hyvään kohtaan, ja pari sivua enää onkin jäljellä. Mutta tarkkailtavana maata ja verikokeen tuloksia odotellessa viereen tulee ja siitä poistuu monia ihmisiä, joiden käy huonosti. Teksti ei pyri enää hupaisuuteen, ja Nathanin pientä paatoksellisuuttakin kannattelee nyt asian totisuus. Hän saa inspiraation perustaa yhtiö, joka julkaisisi onohdettujen ihmisten elämäntarinoita (Auster on itse toimittanut kokoelman ”tavallisten amerikkalaisten” elämäntarinoita). Nämä tarinat herättäisivät vainajat henkiin sanojen voimalla. Yhtiön nimikään ei viittaisi mielettömyyksiin tai hullutuksiin, vaan se olisi ”Rajattomat elämät”. Paitsi että elämä näin jatkuisi sanoissa, rajattomuus viittaa myös Nathanin vierustovereiden erilaisiin etnisiin taustoihin. Tällaisen rajattomuuden korostaminen muodostaa taustan viimeiselle luvulle, jossa kerrotaan, että Nathan astuu sairaalasta kadulle vähän ennen syyskuun 11. päivän terrori-iskuja (ja niiden seurauksia). Tätä taustaa vasten asettuu siis brooklynilaisen elämän komedia.

Loppu on totinen, romaani kokonaisuudessaan on melodramaattinen ja humoristinen. HS:n arvosteluun sisältyi toive, että tällaista pitää saada lisää. Ei kai sentään. Kirjan lukee huvikseen ja vakavoituenkin, mutta kyllä Austerin kuivemmat tekstit ovat paljon puhuttelevampia ja tenhoavampia. Auster on itse ymmärtänyt yskähdykset ja toimitti heti perään lukijoilleen beckettmäisen pienoistoriaanin *Travels in the Scriptorium*, jossa hän palaa entiseen proosan poetiikkaansa – eksistentiaaliseen, tyyllisesti ohueen ja toteavaan, allegorisoivaan tekstiin ja tilanteiden vähäeleisesti hirtehtiseen, viiyyttävään komiikkaan.

**Paul Auster:** *Sattumuksia Brooklynissa*, suom. Erkki Jukarinen, Tammi 2008